

Soovitusi Andmejälgija rakendamiseks

teabekiri AJ rakendajatele

28.06.2018

Sissejuhatus

- 1 Selgitusvajadus
Kontekstivajadus
- 2 Selgituste sisu
  - 2.1 Selgitamise ühtsed põhimõtted
  - 2.2 Vormilised soovitused
  - 2.3 Näiteid heast ja halvast selgitusest
- 3 Selgituse tehniline teostus
  - 3.1 Staatiline
  - 3.2 Dünaamiline
  - 3.3 Käsitsi sisestatav
- 4 Konteksti loomine andmekaitsetingimuste abil
  - 4.1 Andmekaitsetingimused
  - 4.2 Andmekogu põhimäärus
  - 4.3 Isikuandmete töötamise mõjuanalüüs

Sissejuhatus

Andmejälgija (AJ) rakendamisel tõusetub küsimusi, mis vajavad vastust. Samuti koguneb asutustel kogemusi, mis väärivad levitamist. Käesolevas teabekirjas anname soovitusi AJ-ga pakutava teabe andmesubjektile informatiivsemaks tegemiseks.

Kuidas hõlpsamini vastata kodanikele, kes AJ-s isikuandmete töötamise logiga tutvumise järel soovivad täpsemaid selgitusi?

Logikirjed peavad olema kodanikule arusaadavad, äraseletavad ja vastama kodaniku küsimustele. Kuidas muuta seletused paremini mõistetavaks ning kuidas seletamist automatiseerida?

AJ on automatiseeritud lahendus. Isikuandmete töötamise faktid (logikirjed) salvestatakse X-tee andmeliiklusest eraldusfiltri töötusreeglite automatiseeritud rakendamiseks. Logikirjed esitatakse andmesubjektile eesti.ee-s iseteeninduse põhimõttel.

Seletuse andmise täielik automatiseerimine üldjuhul ei ole võimalik. Kuid siiski on mitmeid võimalusi teha teave kodanikule paremini mõistetavaks.

1 Selgitusvajadus

Andmesubjektile võib AJ logiga tutvumise järel tekkida terve kimp üksteisega seotud küsimusi:

- Miks minu andmeid töödeldi?
- Kes minu andmeid töötles?
- Millistel õiguslikel alustel töötlemine toimus?
- Miks toiming, mille raames andmeid töödeldi oli vajalik?
- Milliseid andmeid töödeldi?
- Milleks üks või teine andmeelement oli vajalik?
- Kas edastati ainult minimaalselt vajalik andmete komplekt?
- Kuidas saan andmetele ligipääsu piirata?
- Mis andmetest edasi sai?
- Kas andmed edastati turvalisel viisil?
- Kas keegi teine võis veel andmetele ligi saada?

Märgime, et AJ kasutamispädevus ei ole veel suur, seega on empiiriline andmestu hetkel üsna piiratud. Siiski võib eeldada, et vähemalt osa ülalootletud küsimusi praktikas tekib. Asutusi huvitab, et sagedased küsimused saaksid vastuse AJ-s ega nõuaks kodaniku täiendavaid pöördumisi asutuse poole ning nendele pöördumistele (inimtööga) vastamist.

Kontekstivajadus

Kodanik võib tahta teada konkreetse andmebiti edastamise asjaolusid. Kuid terviklike, kodanikele mugavate e-teenuste osutamiseks, aga samuti avaliku halduse mitmesuguste teiste ülesannete täitmiseks on sageli vaja kombineerida andmeid erinevatest andmekogudest. Teenuse osutamiseks ja isegi selle taustal võidakse teha mitmeid päringuid. Atomaatse andmepäringu mõistmine on tihti võimalik ainult teenuseosutamise või avaliku ülesande täitmise laiemat konteksti omades. Teiste sõnadega, kodanikul on tema kohta käiva andmetöötlemise mõistmiseks vaja "suuremat pilti".

2 Selgituste sisu

Selgituste sisu sõltub suuresti konkreetse andmekogu iseloomust, nii on sisu kohta käivad soovitusel hetkel üldist laadi. Oodatud on kaasamõtlemine ning täienduseettepanekud, kuidas selgitused kodanike jaoks paremini mõistetavaks teha.

Selgituste sisu kvaliteedist sõltub suurel määral asjaolu, kas kodaniku küsimused saavad Andmejälgija kirjega tutvudes vastuse või põhjustab raskestimõistetav kirje sisu kodaniku pöördumise andmekogu omaniku poole. See on aga vastupidine Andmejälgija eesmärgile. Selgitused peaksid seega olema koostatud viisil, mis ennetab tekkivaid küsimusi ning võimalikku segadust.

2.1 Selgitamise ühtsed põhimõtted

Tänase üsna piiratud andmestu põhjal võib väita, et kõige rohkem huvitab inimesi see, kes nende andmeid töötles ja mis oli töötlemise põhjus. Teisisõnu on vaja sõnastada selged vastused küsimustele „kes?“ ja „miks?“. Mida üldisem on kirjeldus, seda vähem väärtust see endas kätkeb.

Võimalusel tuleks kindlasti eristada automaatpäringud konkreetsete isikute poolt tehtud päringutest, lisades automaatpäringu kirjesse vastava märke. Selgesti peaks eristatavad olema ka isiku enda tehtud päringud, kuna senise kogemuse põhjal tekitavad sellelaadsed päringud segadust ning selgituskoormust.

2.2 Soovitusi vormistamiseks

Ühtne viis selgituste kuvamisel tagab sujuva kasutajakogemuse ning esitusteenuse visuaalse ja sisulise atraktiivsuse. Järgnevalt mõned soovitused hea tegevuskirje koostamiseks:

- Kirje ei tohiks olla tühi või ainult tühikutest koosnev.
- Kirje pikkus võiks olla maksimaalselt 150 tähemärki.
- Kirje ei tohiks sisaldada läbivaid suurtähti.
- Kirje võiks järgida eestikeelset lausestruktuuri

2.3 Näiteid heast ja halvast selgitusest

Hea:

Isikuandmete töötlemise aeg	Tegevus	Isikuandmeid vastu võtnud osapool
13.01.2015 10:20:27	Retsepti vaatamine arsti poolt; retsepti number 1018472350	Arst Viktor Pihlakas
19.01.2018 10:58:23	Isiku päring kehtivate juhilubade kohta läbi riigiportaali eesti.ee	Jaan Kask 32405023456

Halb:

Isikuandmete töötlemise aeg	Tegevus	Isikuandmeid vastu võtnud osapool
13.01.2015 10:20:27	ISIKUKOODI ALUSEL ISIKUANDMED	ASUTUS X
19.01.2018 10:58:23	ISIKU LAIENDATUD INFO PÄRING ISIKUKOODI JÄRGI	SIHTASUTUS Y

3 Selgituse tehniline teostus

Kuidas kodaniku selgitusvajadust AJ abil rahuldada? Asutusel on kasutada mitmeid võimalusi. Standardne element AJ logikirjes menetluse või toimingu nimetamiseks on väli `action`. Välja `action` saab täita staatiliselt, dünaamiliselt või käsitsi.

Staatiline

Välja `action` väärtus on X-tee teenuse kõigis päringutes üks ja sama.

Dünaamiline

Väli `action` moodustatakse konkreetse päringu andmete põhjal.

Käsitsi sisestatav

Väli `action` kirjutatakse asutuse töötaja poolt andmekasutustoimingu seletuseks

3.1 Staatiline

X-tee andmevahetusest tekkiv logikirje moodustatakse eraldusfiltris. Eraldusfiltri seadistamisel määratakse töötlusreegel välja `actioncode` täitmiseks. Tehniliselt on töötlusreegel XPath avaldis, mis kombineerib ühest või mitmest X-tee sõnumi väljast kokku välja `actioncode` väärtuse. Väli `actioncode` esitatakse eesti.ee-s andmesubjektile.

Valida välja `actioncode` staatiline väärtus hoolikalt.

Eraldusfiltri seadistamisel saab seada igale X-tee teenusele vastava `actioncode` teksti.

3.2 Dünaamiline

Staatiline (kõigi päringute jaoks sama) `action` väärtus töötab hästi ainult ühelaadsete päringute puhul. Kuid X-tee teenuses võidakse edastada mitmesuguseid andmeid. Sealjuures võib samade andmete edastamise eesmärk olla erinev. Sellisel juhul tuleks `action` väärtus moodustada dünaamiliselt, s.o konkreetse päringu andmete põhjal.

Varieeruva eesmärgi või andmete korral moodustada välja `actioncode` väärtus dünaamiliselt.

XPath avaldises saab kasutada nii:

- X-tee standardseid päiseelemente
- sõnumi keha (SOAP-sõnum) elemente
- kui ka X-tee täiendavaid päiseelemente.

Vaatleme nimetatud võimalusi lähemalt.

X-tee standardsetest päistest pakub suurimat huvi `issue`. Päis `issue` on mõeldud menetluse, juhtumi või toimingu masinloetava identifikaatori (numbri) edastamiseks. Sõltuvalt menetluste nummerdamise praktikast võib päis `issue` olla täidetud või tühi. Märgime, et menetlusnumbri esitamine kodanikule ei lahenda iseenesest seletamisprobleemi. Menetlusnumbri kõrval tuleks anda viide asutuse menetsüsteemi avalikule liidesele, kust kodanik saaks menetlusega lähemalt tutvuda.

Sõnumi keha on SOAP standardile vastava XML-andmestruktuur. XPath töötlusreegliga saab sealt vajaliku teavet eraldada ja logikirjesse (välja `action` kanda). Sõnumi keha võib seletuse koostamisel olla väga oluline teabeallikas. Abiks on X-tee levinud praktika peegeldada päringsõnumi sisu vastussõnumis.

X-teel andmeid vahetavad asutused võivad kasutada ka täiendavaid, oma valitud päiselemente.

3.3 Käsitsi sisestatav

See moodus on mõeldav juhul, kui logikirje salvestatakse Andmesalvestajasse otse (vt skeemil - "mitte-X-tee andmekasutuste logimine") ja töötleja on asutuse töötaja. Asutuse töötaja sisestab iga andmekasutustoimingu kohta seletuse, mis salvestatakse Andmesalvestajasse (välja `action`). Selline käsitsitöö on praktiline tõenäoliselt vaid siis, kui seletuse koostamine on tööprotsessi osa.

4 Konteksti loomine andmekaitsetingimuste abil

4.1 Andmekaitsetingimused

Kodaniku selgitusvajaduse rahuldamiseks võib suureks abiks olla hästi koostatud andmekaitsetingimustest, mis annavad ülevaate, milliseid isikuandmeid asutuses kogutakse ja millisel eesmärgil neid töödeldakse. Täiendavat teavet andmekaitsetingimuste koostamise kohta leiata Andmekaitse Inspeksiooni kodulehelt lingil: <http://www.aki.ee/et/uudised/pressiteated/praktiline-juhend-isikuandmete-tootlejatele>

Heaks võimaluseks on teha andmekaitsetingimustest väljavõtte ning lisada see eesti.ee estilusteenusele. Tehnilise teostusega aitab RIA, kes saab teha väljavõtte nähtavaks konkreetse andmekogu Andmejälgija esilehel.

Kui andmekogul või infosüsteemil on avalik kasutajaliides, siis saab andmekaitsetingimused avaldada seal. Dokumendi saab avaldada ka RIHAs, <https://www.riha.ee>.

4.2 Andmekogu põhimäärus

Samuti toetab kodaniku teadlikkuse tõusu tutvumine andmekogu põhimäärusega, mis sätestab andmekogu pidamise korra, sealhulgas andmekogu vastutava töötleja, andmekogusse kogutavate andmete koosseisu, andmeandjad ja vajaduse korral muud andmekogu pidamisega seotud korralduslikud küsimused.

Kui andmekogul või infosüsteemil on avalik kasutajaliides, siis saab vastavad dokumendid avaldada seal.

Andmetöötluspoliitika dokumendi saab avaldada ka RIHAs.

4.3 Isikuandmete töötamise mõjuanalüüs

Kodanik võib soovida kindlust andvat teavet selle kohta, et tema isikuandmete töötamine on põhjendatud, minimaalne ja asjakohased kaitsemeetmed on rakendatud. Vastust võib pakkuda isikuandmete töötamise mõjuanalüüs (ühtse andmekaitsemääruse valguses).

Hea koht mõjuanalüüsi ja rakendatud kaitsemeetmete kohta teabe avaldamiseks on RIHA.